

Геннадій Магась

начальник кафедри оперативного мистецтва

Національної академії Державної прикордонної служби України

ім. Б. Хмельницького, к. держ. упр.

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ, ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМ ТА ЗАВДАНЬ ТЕОРІЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

У статті на підставі досвіду оперативно-службової діяльності органів та підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), аналізу науково-методичної літератури та нормативно-правової бази обґрунтовано і сформувано структуру, наукові проблеми та завдання теорії охорони державного кордону України.

Ключові слова: державне управління, охорона державного кордону, теорія охорони державного кордону, наукова проблема, завдання, теорія мистецтва охорони державного кордону ДПСУ, теорія розбудови ДПСУ, теорія ефективності оперативно-службової діяльності ДПСУ.

Hennady Mahas

Head of the Operative Art Department,

National Academy of the State Border Guard

Service of Ukraine named after B. Khmelnytskyi, Ph.D. in Public Administration

FORMATION OF THE STRUCTURE, SUBSTANTIATION OF THE PROBLEMS AND TASKS IN THE THEORY OF THE PROTECTION OF THE STATE BORDER OF UKRAINE

Ukraine's European integration aspirations and worldwide globalization processes affect the border guard policy and, therefore, require finding ways to increase the level of the state border security as a key attribute of its sovereignty, territorial integrity and an important component of Ukraine's national security. With the emergence of new types of threats, in particular, the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, temporary occupation of the territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, the incitement of armed conflict in the eastern regions of Ukraine, accompanied by measures aimed at destabilizing the political and economic situation in Ukraine, development of terrorism and the threat of its spreading on the territory of Ukraine, leads to the search for modern mechanisms of increasing the effectiveness of the state policy implementation in the field of the state border protection and protection of the sovereign rights of Ukraine in its exclusive (marine) economic zone.

Public administration is a type of activity of the state, providing of a managerial organizing influence by the executive authority (Administration of the State Border Guard Service of Ukraine) through the organization of laws enforcement, performing of management functions in order to ensure the implementation of the state policy in the relevant areas, creating conditions for citizens to exercise their rights and freedoms. Therefore, the indisputable feature of the current state of Ukrainian society is the need to find theoretical and methodological foundations for the development of the state, the subjects of state governance, the definition and implementation of optimal forms of their interaction.

The purpose of the study is to substantiate and form the structure, scientific problems and tasks of the theory of protection of the state border of Ukraine.

The theory of protection of the state border of Ukraine, being an integral system of knowledge, has a rather complicated structure, which is conditioned by the specifics of its object and subject, the content of the basic concepts, laws and norms, as well as the methods of research. The structure and content of the theory of protection of the state border of Ukraine should as closely as possible reflect the objective processes under study. According to the author, the main structural elements of the theory of protection of the state border of Ukraine should include: the general theory of the state border protection, the theory of art of the state border protection by the SBGSU, the theory of development of the SBGSU, the theory of efficiency of operational and service activity of the SBGSU, the theory by types of activity and types of activity provision of the SBGSU, the theory of combat use of forces and means of the SBGSU. Such structure of the theory of protection of the state border of Ukraine will allow explaining the many objective facts that characterize the object and subject of the theory of protection of the state border of Ukraine.

Among the priorities of the theory of the state border protection, which require further development, there are the following: development of an integrated system of protection of the state border of Ukraine by introducing modern border guard and information technologies, improvement of software products and innovative approaches to service management;

theoretical bases of operative-service activity of the SBGSU aviation units and the Marine Guard;

forms and methods of the SBGSU bodies (units) combating subversive and intelligence elements of the enemy, its anti-state activity in the controlled border areas;

combating aircraft that violate the state border of Ukraine at low and extremely low altitudes;

combat use of groups, bodies (units) of the SBGSU during the period of aggravation of the military-political situation and in a special period, their interaction with the units and large units of the Armed Forces, the National Guard;

enhancing of combat capabilities and restoration of fighting efficiency of the bodies, units and large units of the SBGSU;

comprehensive provision of operational and service activity of the SBGSU bodies;

maintaining of constant high-level of combat readiness of the SBGSU bodies (units).

Equally relevant are the problems of further optimizing the organizational structure of the SBGSU as a whole and separate bodies and units, their technical equipment on the basis of scientific and technological progress.

© Магась Г. А., 2018.

Thus, the theory of protection of the state border of Ukraine is a specialized branch of scientific knowledge, which has a complex structure. The main structural elements of the theory of protection of the state border of Ukraine should include: the general theory of protection of the state border, the theory of art of the state border protection by the SBGSU, the theory of development of the SBGSU, the theory of efficiency of operational and service activity of the SBGSU, the theory by types of activity and types of activity provision of the SBGSU, the theory of combat use of the personnel and means of the SBGSU.

Key words: public administration, state border protection, theory of state border protection, scientific problem, task, theory of art of the state border protection by the SBGSU, theory of the SBGSU development, theory of efficiency of operational and service activity of the SBGSU.

Постановка проблеми

Євроінтеграційні прагнення України та глобалізаційні процеси, які відбуваються в світі, впливають на прикордонну політику, що потребує пошуку шляхів підвищення рівня надійності охорони державного кордону як ключового атрибуту її суверенітету, територіальної цілісності та важливої складової національної безпеки України. З появою нових видів загроз, зокрема військової агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України, що супроводжується здійсненням заходів, спрямованих на дестабілізацію політичної та економічної ситуації в Україні, розвитком тероризму та загрозою його поширення територією України спонукає до пошуку сучасних механізмів підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Державне управління – це вид діяльності держави, здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади (Адміністрації Держприкордонслужби України) через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод [1]. Тому незаперечною особливістю сучасного стану українського суспільства є необхідність пошуку теоретико-методологічних основ розвитку держави, суб'єктів державного управління, визначення і впровадження оптимальних форм їх взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Охорона та захист державного кордону як один із ключових напрямків забезпечення національної безпеки є також предметом досліджень таких науковців, як О. С. Андрощук, В. І. Баратюк, О. А. Бінковський, О. В. Боровик, В. П. Городнов, Ю. А. Дем'янюк, О. В. Деркач, С. О. Дмитров, В. В. Залож, В. П. Золотов, В. Л. Зьолка, Ю. Б. Івашков, І. С. Катеринчук, В. А. Кириленко, В. О. Косевцов, Д. А. Купрієнко, Б. В. Лейда, А. В. Махнюк, А. Б. Мисик, О. О. Михайлишин, В. О. Назаренко, Б. М. Олексієнко, В. М. Русаков, В. М. Серватюк, О. М. Ставицький, Д. В. Хруст, О. М. Шинкарук та ін. Крім того, значний потенціал для адаптації у прикордонну наукову сферу мають окремі положення теорії національної (у т.ч. воєнної) безпеки, що їх розробили відомі вчені В. Ю. Богданович, В. П. Горбулін, Ю. А. Гусак, Ю. Г. Даник, О. П. Дзьобань, Г. А. Дробаха, М. Ф. Єжеев, М. О. Єр-

ошин, О. М. Загорка, О. А. Ільяшов, А. Б. Кчинський, В. О. Косевцов, В. А. Ліпкан, А. А. Лобанов, С. П. Мосов, Н. Р. Нижник, В. М. Олуйко, Ю. В. Пунда, В. Г. Радецький, Ю. Є. Репіло, І. С. Романченко, І. С. Руснак, І. Ю. Свіда, А. І. Семенченко, Г. П. Ситник, Є. Б. Смирнов, М. В. Сунгуровський, В. М. Телелим, В. І. Ткаченко, П. П. Чабаненко, В. І. Шарий, В. М. Шемаєв, О. М. Шмаков, С. П. Ярош та ін.

Об'єктивна необхідність систематизації знань щодо охорони державного кордону у формі фундаментальної наукової праці викликана і тим, що й досі розробка проблем теорії велася за окремими темами і питаннями, які не були пов'язані в цілісну і логічну систему. Попри законодавче закріплення основних вимог щодо забезпечення недоторканності державного кордону, у практиці врядування відсутні науково обґрунтовані положення про забезпечення їх предметної реалізації, а теоретико-методологічні напрацювання у цьому напрямку мають розрізнене, позасистемне спрямування.

Мета

Обґрунтування і формування структури, наукових проблем та завдань теорії охорони державного кордону України.

Виклад основного матеріалу

Теорія охорони державного кордону України, являючись цілісною системою знань, має досить складну структуру, яка обумовлюється специфікою її об'єкта і предмета, змістом основних понять, законами і закономірностями, а також методами дослідження.

У загальноприйнятому розумінні під структурою розуміється міцний, відносно стійкий зв'язок та взаємодія елементів, сторін, частин предмета, явища та процесу як цілого. Структура є невід'ємним елементом усіх реально існуючих об'єктів та систем. Структура і зміст теорії охорони державного кордону України повинні якомого повніше відображати досліджувані нею об'єктивні процеси. У відповідності до основних принципів класифікації наук (принцип об'єктивності, принцип розвитку, дотримання історичної і логічної єдності), систему знань про охорону державного кордону України можна розглядати за предметними та проблемними ознаками.

У разі предметної класифікації необхідно виходити з того, які закономірності вивчає наука, при цьому доцільно застосовувати принцип субординації.

На думку автора, при такій класифікації до основних структурних елементів теорії охорони державного кордону України слід віднести: загальну теорію охорони державного кордону, теорію мистецтва охорони державного кордону ДПСУ, теорію розбудови ДПСУ, теорію ефективності оперативно-службової діяльності

ДПСУ, теорію за видами діяльності та видами забезпечення діяльності ДПСУ, теорію бойового застосування сил та засобів ДПСУ. Така структура теорії охорони державного кордону України дозволить пояснити безліч об'єктивних фактів, які характеризують об'єкт і предмет теорії охорони державного кордону України.

Теорія охорони державного кордону, як і інші теорії, науки, має передусім свої загальні основи. Загальна теорія досліджує закони і закономірності в певній сфері – сфері охорони державного кордону України: предмет, структуру, поняття і методи теорії охорони державного кордону, її взаємозв'язок з іншими науками та галузями, з теорією забезпечення національної безпеки.

Іншими словами, загальна теорія формулює коло загальних ідей щодо охорони державного кордону України, які повинні дати відповідь на питання про те, який може бути характер протидії (боротьби) з порушниками (противником) на державному кордоні; які способи і форми оперативно-службової діяльності органів ДПСУ є найбільш доцільними під час реалізації функцій, покладених на ДПСУ [2]; яка роль і місце в охороні державного кордону сухопутних, морських і авіаційних сил ДПСУ, а також оперативної діяльності; які нові умови та чинники та їх вплив на розбудову і оперативно-службову діяльність ДПСУ; роль, місце і вплив старих чинників і принципів на охорону державного кордону України.

Так, наприклад, теорія охорони державного кордону використовує багато принципів військового мистецтва, розбудови військ (сил), військового навчання і виховання, управління військами (силами), розроблені вітчизняною військовою наукою. Під час дослідження проблем оперативного мистецтва ДПСУ і тактики прикордонної служби використовуються досягнення теорії і практики військового мистецтва з питань прикриття державного кордону.

Теорія охорони державного кордону України ґрунтується на висновках та рекомендаціях теорії забезпечення національної безпеки в сфері розвідувальної і контррозвідувальної діяльності. При цьому звичайно враховується специфіка взаємодії ДПСУ з органами Служби безпеки України. Ця взаємодія ґрунтується на спільності виконуваних задач.

Непередбачуваність та ускладненість процесу охорони державного кордону об'єктивно призводить до розширення зв'язків теорії охорони державного кордону із спеціальними галузями інших суспільних, природних і технічних наук. Використання отриманих ними наукових даних, теоретичних положень і практичних рекомендацій дозволяє теорії охорони державного кордону в повній мірі усвідомити вплив на охорону кордону суспільних, політичних, економічних, дипломатичних, науково-технічних і інших заходів, природних факторів, ступеня забезпеченості органів ДПСУ зброєю, бойовою технікою, технічними засобами охорони кордону та прикордонного контролю, характеру і рівня усебічного забезпечення і підготовки органів та підрозділів до виконання оперативно-службових завдань.

Зрозуміло, що в сучасних умовах теорія охорони державного кордону України не може розвиватися без врахування певних положень і рекомендацій спеціальних галузей наук, які досліджують проблеми ідеологіч-

ної боротьби, а також наук, які розробляють технічні засоби та прийоми в інтересах такої боротьби.

Теорія охорони державного кордону правомірно використовує положення та рекомендації юридичних наук, дипломатичної науки, військової географії, військової топографії під час вивчення питань, пов'язаних з підтриманням режиму державного кордону, забезпеченням правопорядку на державному кордоні, добросусідськими взаємовідносинами з суміжними державами, врегулюванням прикордонних інцидентів та діяльністю Прикордонних Уповноважених (Представників) України.

Діалектичний характер зв'язку теорії охорони державного кордону ДПСУ з галузями військової науки, теорією забезпечення національної безпеки, із спеціальними галузями знань державного управління, природних і технічних наук вказує на те, що теорія охорони державного кордону формується не ізольовано від інших наук і теорій, а збагачується їх досягненнями, при цьому творчо використовуючи рекомендації і методи дослідження.

Сьогодні процес диференціації та інтеграції наук посилюється. З'являються нові, більш спеціалізовані галузі знань. Враховуючи проблемну класифікацію, в структурі теорії охорони державного кордону можливе виокремлення таких сфер знань, як управління ДПСУ в цілому та інтегроване управління кордонами, оперативно-розшукова діяльність, прикордонний контроль. Зростає важливість системного підходу щодо розгляду цілого ряду споріднених, близьких один до одного проблем і галузей знань.

Під час розв'язання найважливіших проблем охорони державного кордону України, ДПСУ необхідно в повній мірі враховувати сучасні політичні погляди держави, а також політику суміжних держав.

У зв'язку з цим, проблема проведення поглибленого аналізу складних та різноманітних сторін воєнно-політичної і оперативної обстановки в інтересах пошуку ефективних способів протидії порушникам ДК, розкриття закономірностей боротьби з ними висувається на передній план.

В сучасних умовах надважливою є проблема глобального та всебічного розкриття сутності охорони державного кордону як найважливішої невід'ємної частини захисту національної безпеки України.

Аналіз динаміки розвитку збройного конфлікту на сході України свідчить, що проблема співвідношення людини і військової техніки є однією з найважливіших методологічних проблем військової теорії і практики. Разом з тим, слід зазначити, що вирішальну роль у використанні цієї техніки відіграє людина. Ці положення є засадничими для охорони державного кордону. Знання загальних закономірностей співвідношення людини і техніки в охороні державного кордону дозволяє правильно визначати найбільш ефективні способи і форми оперативно-службової діяльності ДПСУ. Таким чином, проблема співвідношення людини і техніки є однією з головних проблем теорії охорони державного кордону.

Цілий спектр проблем теорії охорони державного кордону пов'язаний з розширенням об'єму виконуваних завдань, а також нових завдань, які покладаються на Службу, пошуку в цих умовах більш досконалих форм і способів охорони державного кордону та ви-

ключної морської економічної зони України, створення нормативно-правових документів і теоретичних праць. До числа таких проблем можна віднести наступні:

- розбудова ДПСУ в контексті положень нової воєнної доктрини та інших нормативно-правових актів [3; 4];
- обґрунтування форм, способів і засобів активізації людського чинника в охороні державного кордону України;
- вдосконалення стилю і методів роботи органів управління ДПСУ на сучасному етапі.

Розробка проблеми подальшого вдосконалення системи управління ДПСУ на всіх рівнях на основі науково обґрунтованих рекомендацій забезпечить стійкість управління діями органів (підрозділів) при виконанні ними завдань по охороні та захисту державного кордону та виключної (морської) економічної зони України за будь-яких умов обстановки та у будь-який час.

До числа пріоритетних проблем теорії охорони державного кордону, що вимагають подальшої розробки можна віднести наступні:

- розвиток інтегрованої системи охорони державного кордону України шляхом впровадження сучасних прикордонних та інформаційних технологій, удосконалення програмних продуктів та інноваційних підходів управління службою;
- теоретичні основи оперативно-службової діяльності авіаційних частин ДПСУ та органів Морської охорони;
- форми і способи боротьби органів (підрозділів) ДПСУ з диверсійно-розвідувальними формуваннями противника, його антидержавницької діяльності в контрольованих прикордонних районах;
- боротьба з літальними апаратами, які порушують державний кордон України на малих і надмалих висотах;
- бойове застосування угруповань, органів (підрозділів) ДПСУ в період загострення воєнно-політичної обстановки та у особливий період, їх взаємодія з з'єднаннями і частинами ЗСУ, Національної гвардії.;
- підвищення бойових можливостей і відновлення боєздатності органів, підрозділів та частин ДПСУ;
- усебічне забезпечення оперативно-службових дій органів ДПСУ;
- підтримання постійної високої бойової готовності органів (підрозділів) ДПСУ.

Не менш актуальними є проблеми подальшої оптимізації організаційної структури як ДПСУ в цілому, так і окремих органів та підрозділів, їх технічного оснащення на основі досягнень науково-технічного прогресу.

Таким чином, теорія охорони державного кордону України – це спеціалізована галузь наукового пізнання, яка має складну структуру. До основних структурних елементів теорії охорони державного кордону України слід віднести: загальну теорію охорони державного кордону, теорію мистецтва охорони державного кордону ДПСУ, теорію розбудови ДПСУ, теорію ефективності оперативно-службової діяльності ДПСУ, теорію за видами діяльності та видами забезпе-

чення діяльності ДПСУ, теорію бойового застосування сил та засобів ДПСУ.

До числа надзвичайно важливих завдань теорії охорони державного кордону України також можуть бути віднесені:

- виявлення і пізнання (дослідження) об'єктивних законів і закономірностей охорони державного кордону;
- виявлення основних протиріч і проблем в охороні державного кордону та визначення шляхів їх вирішення;
- розробка критеріїв оцінки ефективності всіх складових оперативно-службової діяльності та управління ДПСУ;
- дослідження сталих зв'язків і взаємовідносин в процесі управління силами і засобами, які використовуються в охороні державного кордону і визначення на цій основі шляхів вдосконалення управління ними;
- розробка методологічних основ всебічного пізнання усіх охорони державного кордону як процесу;
- дослідження зв'язків теорії охорони державного кордону з теорією забезпечення національної безпеки, військовою наукою, іншими суспільними, природними та технічними науками;
- наукове узагальнення і вивчення різноманітного досвіду оперативно-службової діяльності органів (підрозділів) ДПСУ;
- дослідження можливостей впровадження в процес охорони державного кордону найважливіших досягнень науково-технічного прогресу;
- формулювання принципів, практичних рекомендацій дотримання яких надасть можливість удосконалити охорону державного кордону органами ДПСУ.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є формування теоретичних основ теорії охорони державного кордону України на сучасному етапі.

Література.

1. URL: <https://uk.m.wikipedia.org>.
2. Про Державну прикордонну службу України: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003/ № 27. С. 208.
3. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015.
4. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016.

Висновки